

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน
ประวัติศาสตร์
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

ประวัติศาสตร์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
โทรศัพท์และโทรสาร ๐ ๒๒๘๘ ๕๗/๓๓

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ดำเนินการจัดทำต้นฉบับ

ISBN 978-616-461-479-6

พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๕๖๗

จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย องค์การค้ำของ สกสค.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์และโทรสาร ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ ต่อ ๓๑๘

www.suksapan.or.th

คำนำ

อนุสนธิจากแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นที่ ๑๒ ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ มีเป้าหมายให้คนไทยมีการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลเพิ่มขึ้น มีทักษะที่จำเป็นของโลกศตวรรษที่ ๒๑ สามารถแก้ปัญหา ปรับตัว สื่อสาร และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น มินิสัยใฝ่เรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีนโยบายปฏิรูปการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ด้วยความหมาย ให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนรู้มากขึ้น ครูลดบทบาทการสอนด้วยการบอกเล่า ให้ความรู้โดยตรง ไปเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม และมีปฏิสัมพันธ์กับ กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติที่หลากหลายรูปแบบโดยการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้ดำเนินการปรับปรุงหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ตามนโยบายปฏิรูปการเรียนการสอนดังกล่าว

หนังสือเรียนเล่มนี้มีเนื้อหาเรื่อง เวลากับประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์และวิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย พัฒนาการของอาณาจักรสุโขทัย วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยสมัยสุโขทัย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แหล่งอารยธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยได้นำเสนอเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของผู้เรียน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เพื่อให้การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ประสบความสำเร็จ ครูควรทำความเข้าใจมาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัดที่นำเสนอไว้ในส่วนหน้าของแต่ละหน่วย และคำถามชวนคิด กิจกรรมชวนทำ - กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่นำเสนอไว้ส่วนท้ายของแต่ละหน่วย ซึ่งครูอาจเพิ่มเติมหรือปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพของนักเรียน โรงเรียน และท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร หากมีข้อเสนอแนะใด โปรดกรุณาแจ้งสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาทราบด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง ขอขอบคุณคณะผู้จัดทำและผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ว่าที่ร้อยตรี

(ธนุ วงษ์จินดา)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สารบัญ

หน้า

หน้า

หน่วยที่

เวลา กับประวัติศาสตร์

1. เวลาและช่วงเวลา มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไร
 2. เอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยใช้ศักราชใดในการบันทึกเรื่องราวในอดีต
 3. ทำไมต้องเทียบศักราชและเทียบอย่างไร
 4. ศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างไร
 5. ช่วงเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์คืออะไร สำคัญไฉน
- คำถามชวนคิด กิจกรรมชวนทำ

๑

๓

๘

๑๑

๑๕

๒๔

๓๐

หน่วยที่

ประวัติศาสตร์และวิธีการทางประวัติศาสตร์

1. ประวัติศาสตร์คืออะไร และสำคัญไฉน
 2. วิธีการทางประวัติศาสตร์สำคัญอย่างไรต่อการสืบค้นอดีตของสังคมมนุษย์
 3. หลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยเป็นอย่างไร
 4. เรียนรู้การใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์สืบค้นเรื่องราวในท้องถิ่นได้อย่างไร
 5. ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ศึกษาเหตุการณ์สำคัญสมัยสุโขทัยได้หรือไม่
- คำถามชวนคิด กิจกรรมชวนทำ

๓๓

๓๕

๓๗

๔๒

๕๐

๕๔

๖๒

หน่วยที่

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย

1. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนไทยเป็นอย่างไร
 2. ภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยมีรัฐโบราณใดบ้างและมีความสำคัญอย่างไร
 3. ความเจริญรุ่งเรืองของรัฐโบราณมีความสำคัญอย่างไรต่อสังคมไทย
- คำถามชวนคิด กิจกรรมชวนทำ

๖๕

๖๗

๗๕

๘๕

๘๘

หน่วยที่

พัฒนาการของอาณาจักรสุโขทัย

1. ปัจจัยใดมีอิทธิพลต่อการสถาปนาและความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัย
 2. พัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยเป็นอย่างไร
 3. เศรษฐกิจและการค้าของอาณาจักรสุโขทัยสำคัญไฉน
 4. สังคมสุโขทัยเป็นอย่างไร
 5. อาณาจักรสุโขทัยมีความสัมพันธ์กับรัฐใดบ้างและเพื่อประโยชน์ด้านใด
 6. เพราะเหตุใดอาณาจักรสุโขทัยจึงเสื่อมอำนาจลง และล่มสลายในที่สุด
- คำถามชวนคิด กิจกรรมชวนทำ

๙๑

๙๓

๙๘

๑๐๔

๑๑๐

๑๑๒

๑๑๘

๑๒๐

หน่วยที่

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยสมัยสุโขทัย

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยสมัยสุโขทัยคืออะไร
 2. เพราะเหตุใดภาษาไทยและวรรณกรรมสมัยสุโขทัยจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของชาติไทย
 3. ศิลปกรรมไทยสมัยสุโขทัยเป็นอย่างไร
 4. ประเพณีและวัฒนธรรมสำคัญไฉน
 5. ระบบชลประทานสมัยสุโขทัยสะท้อนถึงคุณค่าใด
 6. เครื่องสังคโลกสมัยสุโขทัยเป็นภูมิปัญญาไทยที่น่ายกย่องหรือไม่
- คำถามชวนคิด กิจกรรมชวนทำ

๑๒๓

๑๒๕

๑๒๗

๑๓๐

๑๓๔

๑๓๕

๑๓๗

๑๔๐

หน่วยที่

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1. ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอย่างไร และมีความสำคัญต่อพัฒนาการของแต่ละประเทศในภูมิภาคนี้อย่างไร
 2. ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกันอย่างไร
 3. ทำไมประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นทวีปของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงมีความหลากหลายทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม
 4. พัฒนาการทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นสมุทรเป็นอย่างไร
 5. ความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำคัญอย่างไร
- คำถามชวนคิด กิจกรรมชวนทำ

๑๔๓

๑๔๕

๑๕๑

๑๖๕

๑๗๖

๑๘๖

๑๙๐

หน่วยที่

แหล่งอารยธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1. แหล่งอารยธรรมและแหล่งมรดกโลกคืออะไร สำคัญไฉน
 2. แหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอย่างไร
 3. แหล่งอารยธรรมมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร
- คำถามชวนคิด กิจกรรมชวนทำ
- บรรณานุกรม

๑๙๓

๑๙๕

๑๙๘

๒๐๘

๒๑๐

๒๑๒

ข้อเสนอแนะสำหรับการเรียนรู้

บทเรียนนี้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐานการเรียนรู้

ส ๔.๑ เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

ตัวชี้วัด

- ส ๔.๑ ม.๑ (๑) วิเคราะห์ความสำคัญของเวลาในการศึกษาประวัติศาสตร์
(๒) เทียบศักราชตามระบบต่าง ๆ ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์

สาระการเรียนรู้

๑. ความสำคัญของเวลาและช่วงเวลาที่มิต่อการศึกษาประวัติศาสตร์
๒. ที่มาของศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย
๓. การเทียบศักราชตามระบบต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย
๔. ตัวอย่างการใช้ศักราชต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย
๕. ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

หน่วยที่

เวลากับประวัติศาสตร์

แนวคิดสำคัญ

๑. เวลาและช่วงเวลา มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ทำให้รู้ว่ามีเหตุการณ์สำคัญใดเกิดขึ้นเมื่อไหร่ วิเคราะห์และลำดับเหตุการณ์ก่อนหลัง วิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ ทั้งในสังคมเดียวกันและสังคมอื่น ๆ และเข้าใจลักษณะเฉพาะของช่วงเวลาในประวัติศาสตร์

๒. สังคมไทยในแต่ละช่วงเวลาใช้ศักราชแตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากการรับวัฒนธรรมและการติดต่อกับสังคมอื่น ๆ การเข้าใจเรื่องการเทียบศักราชจะทำให้เราเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน และสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นได้

๓. ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ แบ่งออกเป็น ๒ สมัย โดยใช้เกณฑ์การประดิษฐ์ตัวอักษรในสังคมมนุษย์ ประกอบด้วย สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษาทางโบราณคดีสามารถแบ่งออกเป็น ๓ สมัย คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์

๔. สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย เริ่มขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๒ (ระหว่าง พ.ศ. ๑๑๐๑ - ๑๒๐๐) เพราะพบหลักฐานที่ปรากฏลายลักษณ์อักษรในศิลาจารึก เหรียญเงิน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ซึ่งระบุศักราชไว้ชัดเจน

เวลากับประวัติศาสตร์

ประเด็นศึกษา

1. เวลาและช่วงเวลามีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไร
2. เอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยใช้ศักราชใดในการบันทึกเรื่องราวในอดีต
3. ทำไมต้องเทียบศักราชและเทียบอย่างไร
4. ศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างไร
5. ช่วงเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์คืออะไร สำคัญไฉน

เป้าหมายการเรียนรู้

1. วิเคราะห์ความสำคัญของเวลาและช่วงเวลาที่มีต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ได้
2. อธิบายที่มาของศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยได้
3. เทียบศักราชตามระบบต่าง ๆ ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยได้
4. ระบุเกณฑ์และความสำคัญของการใช้ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ได้

๑. เวลาและช่วงเวลามีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไร

เวลาและช่วงเวลามีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษยชาติ ในอดีตมนุษยชาติต้องพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก จึงต้องพยายามเรียนรู้และเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล น้ำขึ้น น้ำลง หรือฤดูน้ำไหลหลาก และพบว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการโคจรของดวงอาทิตย์ โลก และดวงจันทร์ มนุษย์จึงสร้างระบบการนับเวลาทำให้เกิดวัน เดือน ปี และเครื่องมือบอกเวลาขึ้น

การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ภายใต้อิทธิพลของเวลา และช่วงเวลา ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมาก หรือสังคมส่วนใหญ่ ถือว่าเป็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เพราะ**ประวัติศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ในอดีต หรือสังคมมนุษย์ในช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้ว โดยให้ความสำคัญกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ ที่มีความสัมพันธ์และความต่อเนื่องตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน จนถึงอนาคต เวลาจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยได้มีการกำหนดค่าบอกเวลาและช่วงเวลาขึ้น เช่น ช่วงเวลา ๑ ปี เรียก **ศักราช** ช่วงเวลา ๑๐ ปี เรียก **ทศวรรษ** ช่วงเวลา ๑๐๐ ปี เรียก **ศตวรรษ** ช่วงเวลา ๑,๐๐๐ ปี เรียก **สหัสวรรษ** และแบ่งเป็น **ยุค สมัย** ซึ่งเป็นการกำหนดช่วงเวลาอย่างกว้าง ๆ หรือโดยประมาณเพื่อบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ในระยะเวลายาวนานมาก

เวลาและช่วงเวลามีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ดังนี้

๑.๑ เวลาและช่วงเวลา บอกให้เราทราบว่าเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นเมื่อไหร่ ซึ่งมีผลทำให้เราเข้าใจเรื่องราวความเป็นมาต่าง ๆ เช่น

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตประดิษฐ์หนังสือไทยที่เรียกว่า “ลายสือไทย” ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ และโปรดให้จารึกลายสือไทยลงในศิลาจารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ทรงพบหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๖ รัฐบาลจึงกำหนดให้วันที่ ๑๗ มกราคม ของทุกปี เป็น**วันพ่อขุนรามคำแหงมหาราช**

พระบรมราชานุสาวรีย์
พ่อขุนรามคำแหงมหาราช จังหวัดสุโขทัย

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาของพม่าจนได้รับชัยชนะ เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ พระองค์ทรงกอบกู้เอกราชเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่และกล้าหาญ ต่อมาได้มีการกำหนดให้วันที่ ๑๘ มกราคม ของทุกปี เป็น**วันกองทัพไทย**

◀ พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพิษณุโลก

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชและปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงธนบุรี เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๐ จึงมีการกำหนดให้วันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี เป็น**วันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**

พระบรมราชานุสาวรีย์ ▶
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
จังหวัดจันทบุรี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ จึงมีการกำหนดให้วันที่ ๖ เมษายน ของทุกปี เป็น**วันจักรี**

◀ พระบรมราชานุสาวรีย์
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
กรุงเทพมหานคร

วัดศรีสวาย จังหวัดสุโขทัย

๑.๒ เวลาและช่วงเวลา แสดงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเมื่อไหร่และสิ้นสุดเวลาใด เช่น

สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หมายถึง ช่วงเวลาที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชครองราชย์ระหว่าง พุทธศักราช ๑๘๒๒ – ๑๘๔๑ เป็นช่วงสมัยที่อาณาจักรสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรือง พลเมืองมีความสุข ดังปรากฏข้อความในจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า
...เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว...
ไพร่ฟ้าหน้าใส... ไพรในเมืองสุโขทัยนี้ จึงชม...

สมัยอยุธยา หมายถึง ช่วงเวลาระหว่างพุทธศักราช ๑๘๙๓-๒๓๑๐ คือเริ่มต้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาสถาปนาขึ้น เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๑๘๙๓ จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ รวมเป็นระยะเวลาประมาณ ๔๑๗ ปี

๑.๓ เวลาและช่วงเวลา ทำให้สามารถลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่าเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อนและเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นหลัง เช่น

หลักฐานจากวรรณกรรมพระพุทธศาสนา เรื่องไตรภูมิพระร่วง หรือไตรภูมิอภินิหาร ระบุข้อความไว้ในส่วนนำ (บานแพนง) ของหนังสือว่า พระมหาธรรมราชา (ลิไทย) ทรงได้ดำรงตำแหน่งอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัยใน พ.ศ. ๑๘๘๓ และพระราชนิพนธ์ไตรภูมิอภินิหารขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๘ ส่วนหลักฐานจากจารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาเขมร) ระบุว่า พระมหาธรรมราชา (ลิไทย) ทรงนำไพร่พลเข้าประหารศัตรูและขึ้นเสวยราชย์ครองกรุงสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๐

ช่วงเวลาที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว ทำให้ลำดับเหตุการณ์ได้ว่า พระมหาธรรมราชา (ลิไทย) ขณะดำรงตำแหน่งอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัย ได้พระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง ก่อนขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์สุโขทัย

๑.๔ เวลาและช่วงเวลา ทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่า เหตุการณ์ใดเป็นเหตุ และเหตุการณ์ใดเป็นผล เช่น เหตุการณ์การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย สามารถวิเคราะห์จากการลำดับเหตุการณ์ ดังนี้

- พ.ศ. ๑๗๖๑ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราชแห่งอาณาจักรเขมรสิ้นพระชนม์ อาณาจักรเขมรค่อย ๆ เสื่อมอำนาจลง

- พ.ศ. ๑๘๒๐ กองทัพจีนในสมัยราชวงศ์หยวน (มองโกล) โจมตีอาณาจักรพุกาม และสามารถยึดครองอาณาจักรพุกามได้ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๐

- ประมาณ พ.ศ. ๑๗๙๒ พ่อขุนบางกลางหาวร่วมมือกับพ่อขุนผาเมือง นำทัพขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงได้สำเร็จ และสถาปนารุ่งสุโขทัยเป็นราชธานีของอาณาจักรไทย

ช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์สำคัญดังกล่าว ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๙๒ คือ การเสื่อมอำนาจของอาณาจักรเขมร ไม่ใช่การเสื่อมอำนาจของอาณาจักรพุกาม ซึ่งเกิดที่หลังการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย

๑.๕ เวลาและช่วงเวลา ทำให้สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ได้ชัดเจนขึ้น เพราะช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้มนุษย์มีพัฒนาการ หรือมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้และได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม ดังนั้น การทำความเข้าใจเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จึงต้องเข้าใจบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามมิติของเวลาด้วย เช่น

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔) นโยบายรัฐไทยทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ การขุดลำนํ้า คูคลอง เพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมหลักของผู้คน ในสมัยนั้นถือว่ามีความสำคัญอย่างมาก ในสมัยต่อมา มีการขุดคลองเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรมและการค้าภายในระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ แต่ในปัจจุบัน เส้นทางทางนํ้าได้หมดความสำคัญลง เพราะมีถนนหนทาง และการคมนาคมสัญจรทางอื่นที่ทันสมัย สะดวกสบาย และรวดเร็ว เช่น รถยนต์ รถไฟฟ้า เครื่องบิน นโยบายของรัฐทางด้านเศรษฐกิจในปัจจุบัน จึงเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือรัฐไม่ให้ความสำคัญกับการขุดคูคลอง หรือการเชื่อมต่อกับแม่น้ำเพื่อการคมนาคม หรือการขยายที่นาเช่นในอดีต แต่ให้ความสำคัญกับการถมคู คลอง เพื่อขยายเส้นทางถนนและสร้างระบบชลประทานเพื่อการเกษตรแทน

๑.๖ เวลาและช่วงเวลา ทำให้สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ในช่วงเวลาเดียวกันว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร เช่น

หลักฐานจากจารึกพ่อขุนรามคำแหง ระบุว่า พ.ศ. ๑๘๓๕ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งอาณาจักรสุโขทัยโปรดให้สร้างศิลาจารึก และพระแท่นมนังศิลาบาตรตั้งไว้ในศาลากลางดงตาล ๒ ศาลา คือ ศาลาพระมาส และพุทธศาลา ส่วนในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ระบุว่าใน พ.ศ. ๑๘๓๕ พญามังรายมหาราชแห่งอาณาจักรล้านนา ได้นำทัพโจมตีเมืองหริภุญชัยที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีตได้สำเร็จ และรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพะองค

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

เวลาที่ปรากฏในหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาเดียวกันในบริเวณดินแดนทางเหนือของไทย มีรัฐของชาวไทยที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีความมั่นคงทางการปกครอง อย่างน้อย ๒ อาณาจักร คือ อาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนา

๑.๗ เวลาและช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ สามารถแสดงลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น ๆ เช่น สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ เป็นช่วงเวลาที่นักโบราณคดีกำหนดขึ้น เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะของชุมชนที่ยังไม่สามารถประดิษฐ์ตัวอักษรบอกเล่าเรื่องราวในสังคมของตนเอง หรือเป็นชุมชนที่มีตัวอักษรใช้แล้ว แต่ยังไม่สามารถอ่านหรือถอดความได้ หรือไม่แน่ใจว่ามีตัวอักษรใช้แล้วหรือไม่ แต่มีหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรของชุมชนอื่นได้กล่าวถึงหรือบันทึกถึงชุมชนนี้ และมีหลักฐานทางโบราณคดีสนับสนุน เช่น บริเวณภาคใต้ของไทย มีหลักฐานจากบันทึกของจีน อินเดีย อาหรับและโรมัน (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๕ - ๑๐) แสดงว่าชุมชนโบราณในภาคใต้ของไทยมีการติดต่อกับชุมชนสมัยประวัติศาสตร์จากดินแดนโพ้นทะเลที่มีความเจริญก้าวหน้า ดังได้พบโบราณวัตถุที่เป็นสินค้าจากต่างชาติ เช่น กลองมโหระทึกสำริด เครื่องถ้วยจีน ลูกปัดหินสี ตราประทับมีจารึกอักษรอินเดียโบราณ ห้วแหวนหรือแผ่นจี้ทำจากหินสีลัทธิเทพีหรือเทพนียายกรีกคล้ายกับเครื่องประดับโรมัน ทำให้สันนิษฐานว่าภาคใต้ของไทยเข้าสู่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๖ - ๗ เป็นต้นมา

๑.๘ เวลาและช่วงเวลา ที่ระบุถึงความเป็นมาของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทำให้สามารถ แยกแยะประเภทของหลักฐานว่าเป็นหลักฐานขั้นต้นหรือหลักฐานชั้นรอง และสามารถวิเคราะห์ ประเมินค่าของหลักฐานได้ชัดเจน เช่น

หนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง **ชินกาลมาลีปกรณ์** แต่งโดยพระภิกษุล้านนา (ชาวเชียงใหม่) ชื่อพระรัตนเถระ เรียบเรียงขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๐ - ๒๐๗๑ แต่เนื้อหา ที่ปรากฏย้อนไปถึงเวลาก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี เพื่อเล่าประวัติความเป็นมาของพระพุทธองค์ และกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญของแคว้นล้านนามาตั้งแต่อดีต ช่วงเวลาของการจัดทำวรรณกรรมดังกล่าว ทำให้เราแยกแยะได้ว่า เนื้อหาส่วนต้นก่อนยุคสมัยของผู้เขียนเป็นหลักฐานชั้นรอง ส่วนเนื้อหาใน ช่วงเวลาที่ผู้เขียนรู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง และบันทึกเหตุการณ์ไว้เป็นทำนองจดหมายเหตุถือว่าเป็น หลักฐานขั้นต้นที่มีความน่าเชื่อถือ

หนังสือเรื่อง **ราชวงศ์พงศาวดารเมืองน่าน ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้า นครน่าน (พ.ศ. ๒๓๗๔ - ๒๔๖๑)** ให้แต่งไว้สำหรับบ้านเมือง โดยมอบหมายให้ แสนหลวงราชสมภาร เป็นผู้สืบค้น ตรวจสอบข้อเท็จจริงและเรียบเรียงขึ้น เพื่อให้เป็นหลักฐานที่มั่นคงสืบต่อไป โดยไม่ได้ระบุ ปีที่แต่งหนังสือดังกล่าว แต่ความเป็นมาของพงศาวดารที่ปรากฏช่วงเวลาชัดเจน ทำให้เราสามารถ วิเคราะห์แยกแยะได้ว่าเนื้อหาในพงศาวดารที่ย้อนไปถึงประวัติของพระพุทธเจ้าและความเป็นมาของ อาณาจักรล้านนา เป็นช่วงเวลาที่ผู้เขียนไม่ได้รู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเองถือเป็นหลักฐานชั้นรอง ส่วนเรื่องราวในสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชถือเป็นหลักฐานขั้นต้น

สรุปได้ว่า เวลาและช่วงเวลาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เราเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ ผ่านมาแล้ว ถ้าหากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ระบุเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้นไว้ เราจะไม่สามารถ วิเคราะห์เรื่องราวในประวัติศาสตร์นั้นได้เลย เวลาและช่วงเวลาจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษา ประวัติศาสตร์

๒. เอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยใช้ศักราชใดในการบันทึกเรื่องราวในอดีต

เรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์หรือเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ มักปรากฏร่องรอยอยู่ ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สำหรับหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร ซึ่งแต่เดิมนิยมเขียนหรือจาร ลงในวัสดุต่าง ๆ เช่น แผ่นหิน (เรียกว่า ศิลาจารึก) แผ่นโลหะ (เรียกว่า ลานเงิน ลานทอง หรือลานทองแดง) บนเหรียญเงิน ผ้า แผ่นอิฐ ใบลาน ต่อมาปรากฏอยู่ในรูปของการเขียนหรือการพิมพ์เป็นเอกสารต่าง ๆ เช่น ใบบอก พงศาวดาร ตำนานพื้นเมือง คัมภีร์ศาสนา จดหมายเหตุ บันทึกความทรงจำ หรือหนังสือประวัติศาสตร์ เอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยดังกล่าวนี้ ใช้ศักราชหลายรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามอิทธิพลของ สภาพแวดล้อม แนวคิดและความเชื่อของกลุ่มคนในสังคม บางสังคมใช้ศักราชที่มาจากเหตุการณ์สำคัญ

ทางศาสนา บางสังคมใช้ศักราชที่มาจากเหตุการณ์การเปลี่ยนราชวงศ์หรือการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์ รวมทั้งอิทธิพลจากการรับวัฒนธรรมจากภายนอก และการอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองการปกครอง ในเวลานั้น

การศึกษาประวัติศาสตร์จำเป็นต้องมีความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับเวลาและช่วงเวลาใน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีใช้ทั้งระบบจันทรคติและสุริยคติ เพราะทำให้เราทราบว่ามีเหตุการณ์ สำคัญเกิดขึ้นในช่วงเวลาใด เพื่อให้สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบเรื่องราวต่าง ๆ ได้

สำหรับศักราชที่มีใช้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีดังนี้

มหาศักราช (ม.ศ.)

มหาศักราชเป็นศักราชในระบบสุริยคติ เกิดขึ้นในอินเดียทางเหนือ เชื่อว่าพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณะ กษัตริย์ผู้ครองแคว้นอินเดียทางตอนเหนือ เป็นผู้ตั้งศักราชขึ้นใหม่ เรียกว่า **กนิษกศักราช** หรือ **มหาศักราช** นิยมเรียกสั้น ๆ ในจารึกว่า **ศก** โดยใช้ปีการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ เป็นปีเริ่มต้น **มหาศักราชที่ ๑ ซึ่งตรงกับพุทธศักราช ๖๒๒** อินเดียในสมัยของพระเจ้ากนิษกะมีความ เจริญรุ่งเรืองมาก พระองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแผ่ขยายอำนาจอย่างกว้างขวาง ทำให้ มหาศักราชแพร่หลายไปยังดินแดนต่าง ๆ ภายหลังได้เผยแพร่เข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งดินแดนประเทศไทยผ่านมาทางพราหมณ์และพ่อค้าอินเดียที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับรัฐ ต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในดินแดนไทย และรัฐไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมสืบต่อมา มหาศักราชพบมากใน ศิลาจารึกสมัยก่อนสุโขทัยและสมัยสุโขทัย

จุลศักราช (จ.ศ.)

จุลศักราชเป็นศักราชในระบบสุริยคติ เกิดขึ้นในดินแดนพม่า เชื่อว่ากษัตริย์ของอาณาจักร ศรีเกษตร ทรงพระนามว่า พระเจ้าสุริยวรม เป็นผู้ก่อตั้งจุลศักราชขึ้น โดยใช้ปีที่เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็น **จุลศักราชที่ ๑ ตรงกับพุทธศักราช ๑๑๘๒** ต่อมาเมื่อชาวพม่าได้ก่อตั้งอาณาจักรพุกามขึ้น ก็รับ วัฒนธรรมการใช้จุลศักราชของอาณาจักรศรีเกษตรไปใช้ในการบันทึกเรื่องราว และเรียกศักราชนี้ว่า “ศักราชพม่า” เมื่ออาณาจักรพุกามแผ่ขยายอำนาจได้อย่างกว้างขวางและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เถรวาท จุลศักราชจึงแพร่หลายในอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรสุโขทัย เนื่องจากอิทธิพลพุทธศาสนา เถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ จุลศักราชพบมากในศิลาจารึกและพงศาวดารต่าง ๆ ทั้งของล้านนา สุโขทัย อุทยาน ธานี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระบรมรูปทรงม้า กรุงเทพมหานคร

รัตนโกสินทร์ศก (ร.ศ.)

รัตนโกสินทร์ศกเป็นศักราชของไทย เกิดขึ้นจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ได้ทรงให้เปลี่ยนการใช้ศักราชที่ใช้สืบต่อ ๆ กันมา คือ โปรดให้ใช้รัตนโกสินทร์ศกแทนจุลศักราช โดยให้เริ่มนับปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงเทพมหานครขึ้นเป็นราชธานีแห่งใหม่ของราชอาณาจักรไทย เมื่อ**พุทธศักราช ๒๓๒๕ เป็นรัตนโกสินทร์ศกที่ ๑** ทั้งนี้ไทยเริ่มใช้การนับศักราช “รัตนโกสินทร์ศก”

ในเอกสารราชการเมื่อวันที่ ๑ เมษายน จ.ศ. ๑๒๕๑

เป็นวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๐๘ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๒) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเลิกใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ (ประกาศเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๑) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) โดยให้ใช้พุทธศักราชเป็นศักราชประจำชาติแทน ทรงอธิบายว่าเพื่อสะดวกในการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ย้อนไปได้ยาวนานกว่ารัตนโกสินทร์ศก

พุทธศักราช (พ.ศ.)

พุทธศักราชเป็นศักราชในระบบสุริยคติ เป็นศักราชทางพระพุทธศาสนา และนิยมใช้กันแพร่หลายในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ ไทยเริ่มนับพุทธศักราชที่ ๑ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ๑ ปี ส่วนบางประเทศ เช่น พม่า ศรีลังกา กัมพูชา จะเริ่มนับพุทธศักราชที่ ๑ ตั้งแต่ปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทำให้การนับพุทธศักราชของไทยช้ากว่าประเทศอื่น ๆ ๑ ปี เช่น พุทธศักราช ๒๕๖๖ ของไทย เท่ากับ พุทธศักราช ๒๕๖๗ ของประเทศพม่า ศรีลังกา กัมพูชา ประเทศไทยใช้พุทธศักราชในการบันทึกเหตุการณ์ตั้งแต่สมัยสุโขทัย และใช้เป็นศักราชของทางราชการเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ส่วนระยะเวลาก่อนพุทธศักราช หรือก่อนปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน เรียกว่า **ปีก่อนพุทธศักราช** หรือ **ปีก่อนพุทธกาล** ใช้อักษรย่อว่า **ก่อน พ.ศ.**

คริสต์ศักราช (ค.ศ.)

คริสต์ศักราชเป็นศักราชในระบบสุริยคติ เป็นศักราชสากลที่มีผู้นิยมใช้กันเป็นจำนวนมากทั่วโลก คริสต์ศักราชที่ ๑ เริ่มนับตั้งแต่ปีที่พระเยซูคริสต์ประสูติ (ตรงกับ พ.ศ. ๕๔๔) คริสต์ศักราชเกิดขึ้นในสำนักวาติกันที่กรุงโรม เมื่อ ค.ศ. ๕๒๕ โดยผู้ริเริ่มคือสันตะปาปาเซนต์ปอลที่ ๑ (St. Paul I) ได้มอบหมายให้ไดโอนิซิอุส เอซิคุอุส (Dionysius Exiguus) คำนวณวันประสูติของพระเยซู (วันอีสเตอร์)

ซึ่งคำนวณได้ว่าตรงกับวันที่ ๒๕ ธันวาคม ปี ๗๕๓ นับแต่ปีตั้งกรุงโรม (ศักราชโรมัน) แต่เนื่องจากธรรมเนียมการขึ้นปีใหม่มตรงกับวันที่ ๑ มกราคม จึงถือเอาวันที่ ๑ มกราคม ปี ๗๕๔ นับแต่ปีตั้งกรุงโรม เป็นการเริ่มต้นปีที่ **๑ ของคริสต์ศักราช ตรงกับ พุทธศักราช ๕๔๔** คริสต์ศักราชใช้อักษรย่อว่า ค.ศ. หรือ A.D. (มาจากภาษาละตินว่า Anno Domini แปลว่า ปีแห่งพระผู้เป็นเจ้า) ระยะเวลาก่อนคริสต์ศักราช หรือก่อนปีที่พระเยซูคริสต์ประสูติ เรียกว่า **ปีก่อนคริสต์ศักราช** หรือ **ปีก่อนคริสตกาล** ใช้อักษรย่อว่า **ก่อน ค.ศ.** หรือ B.C. (Before Christ)

ฮิจเราะห์ศักราช (ฮ.ศ.)

ฮิจเราะห์ศักราช หรือศักราชมุสลิม (อักษรย่อคือ ฮ.ศ. หรือ H หรือ AH) เป็นศักราชทางศาสนาอิสลาม ที่ชาวมุสลิมทั่วโลกใช้กำหนดวันสำคัญทางศาสนาและการประกอบพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม ฮิจเราะห์ศักราชเป็นศักราชในระบบจันทร์คติ โดยใช้ปีที่ท่านศาสดานบีมุฮัมมัด ได้กระทำฮิจเราะห์ (Hegira แปลว่า การอพยพโยกย้าย) คือ นับปีที่ท่านศาสดานบีมุฮัมมัดได้อพยพจากเมืองเมกกะไปอยู่ที่เมืองเมดินะ เป็น**ฮิจเราะห์ศักราชที่ ๑ ตรงกับ พุทธศักราช ๑๑๖๕** (วันเริ่มต้นปีฮิจเราะห์ คือวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ค.ศ. ๖๒๒ หรือ พ.ศ. ๑๑๖๕) แต่ปีหนึ่งของฮิจเราะห์ศักราชมี ๑๒ เดือน แต่ละเดือนมี ๒๙ วัน หรือ ๓๐ วัน สลับกัน ทำให้ปีหนึ่งมี ๓๕๔ วัน ฮิจเราะห์ศักราชจึงมีความคลาดเคลื่อนกับปีของระบบสุริยคติที่มี ๓๖๕ วัน (ใน ๓๒ ปีครั้ง จะมีความคลาดเคลื่อนเพิ่มขึ้นเป็น ๑ ปีไปเรื่อย ๆ) การเทียบฮิจเราะห์ศักราชกับศักราชอื่น ๆ ในระบบสุริยคติจึงค่อนข้างยุ่งยากมาก (ปัจจุบันจะเทียบฮิจเราะห์ศักราชกับพุทธศักราช ต้องเอา ๑๑๖๒ ไปบวกหรือลบ คือ ใน พ.ศ. ๒๕๖๖ ตรงกับ ฮ.ศ. ๑๔๔๔) ชาวมุสลิมในประเทศไทยจะทราบกำหนดการประกอบพิธีทางศาสนาได้ตามการประกาศของสำนักจุฬาราชมนตรีที่จะพิจารณาจากการสังเกตดวงจันทร์เป็นสำคัญและประกาศแจ้งให้ชาวมุสลิมทราบ

๓. ทำไมต้องเทียบศักราชและเทียบอย่างไร

ในดินแดนไทยปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษร ที่เก่าแก่ที่สุด คือ ศิลาจารึกที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ (พ.ศ. ๑๑๐๑ – ๑๒๐๐) ที่มีความหลากหลายทั้งการใช้ตัวอักษรและภาษาที่แตกต่างกัน แต่มีความเหมือนกัน คือ การใช้มหาศักราชในการจารึก ต่อมาจึงมีการใช้ศักราชอื่น ได้แก่ จุลศักราช รัตนโกสินทร์ศก พุทธศักราช และคริสต์ศักราช ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ที่มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม ในดินแดนไทยตามมิติของเวลา สรุปได้ดังนี้

จารึกทุกหลักที่พบในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ใช้ **มหาศักราช** ของอินเดีย แสดงถึงการรับวัฒนธรรมจากอินเดียซึ่งมาพร้อมกับการติดต่อแลกเปลี่ยนค้าขาย การเผยแผ่ศาสนา และความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐโบราณในดินแดนไทย และใช้กันต่อมาเมื่อมีการสถาปนารัฐไทยในดินแดนไทยขึ้น ดังปรากฏในศิลาจารึกหลายหลัก เช่น จารึกพ่อขุนรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย จารึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทย ใช้มหาศักราชในการจารึก ซึ่งเข้าใจว่าเป็นการรับวัฒนธรรมสืบทอดจากรัฐโบราณในดินแดนไทย และเพื่อความสะดวกในการติดต่อสัมพันธ์กับรัฐอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ ซึ่งต่างก็ใช้มหาศักราชเช่นกัน ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ศิลาจารึกหลายหลักเปลี่ยนไปใช้ **จุลศักราช** ควบคู่กับ **พุทธศักราช** เข้าใจว่าเป็นผลมาจากความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา เถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ที่อยู่ในอาณาจักรมอญและอาณาจักรพุกามในพม่าที่ใช้จุลศักราชเป็นศักราชหลัก แล้วแพร่ขยายเข้ามาในประเทศไทยต่าง ๆ ทั้งล้านนา สุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยอยุธยา มีชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อกับค้าขายและมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย จึงมีการใช้ คริสต์ศักราช ในเอกสารสำคัญและบันทึกของชาวตะวันตก สืบทอดมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงให้เปลี่ยนการใช้ศักราชในเอกสารราชการเป็น **รัตนโกสินทรศก** เพื่อแสดงถึงการเริ่มต้นของราชวงศ์จักรีที่สถาปนากษัตริย์รัตนโกสินทร์ขึ้นในพุทธศักราช ๒๓๒๕ ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนมาใช้ **พุทธศักราช** สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การเรียนรู้และการทำความเข้าใจเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของไทย ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้เรื่องเวลา ช่วงเวลา และการเทียบศักราชในระบบต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยจึงนิยมเทียบเป็นพุทธศักราช หรือคริสต์ศักราชที่ใช้อยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน จึงจะสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุการณ์ และทำความเข้าใจกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ไทยได้ โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

การเทียบศักราชอื่น ๆ กับพุทธศักราช มีหลักการดังนี้

๑. เนื่องจาก มหาศักราชที่ ๑ ตรงกับ พุทธศักราช ๖๒๒ การเทียบมหาศักราชกับพุทธศักราช (ม.ศ. ๐ ตรงกับ พ.ศ. ๖๒๑) จึงใช้จำนวน ๖๒๑ เป็นเกณฑ์บวกและลบ
๒. เนื่องจาก จุลศักราชที่ ๑ ตรงกับ พุทธศักราช ๑๑๘๒ การเทียบจุลศักราชกับพุทธศักราช (จ.ศ. ๐ ตรงกับ พ.ศ. ๑๑๘๑) จึงใช้จำนวน ๑๑๘๑ เป็นเกณฑ์บวกและลบ
๓. เนื่องจาก คริสต์ศักราชที่ ๑ ตรงกับ พุทธศักราช ๕๔๔ การเทียบคริสต์ศักราชกับพุทธศักราช (ค.ศ. ๐ ตรงกับ พ.ศ. ๕๔๓) จึงใช้จำนวน ๕๔๓ เป็นเกณฑ์บวกและลบ
๔. เนื่องจาก รัตนโกสินทรศก. ๑ ตรงกับ พุทธศักราช ๒๓๒๕ การเทียบมหาศักราชกับพุทธศักราช (ร.ศ. ๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๒๔) จึงใช้จำนวน ๒๓๒๔ เป็นเกณฑ์บวกและลบ

ตารางแสดงการเทียบศักราชอื่น ๆ กับพุทธศักราช

เกณฑ์การเทียบศักราช	ตัวอย่าง
ปี ม.ศ. + ๕๔๓ = พ.ศ.	ค.ศ. ๒๐๐๓ + ๕๔๓ = พ.ศ. ๒๕๔๖
ปี ค.ศ. + ๖๒๑ = พ.ศ.	ม.ศ. ๑๒๔๑ + ๖๒๑ = พ.ศ. ๑๘๖๒
ปี จ.ศ. + ๑๑๘๑ = พ.ศ.	จ.ศ. ๑๑๕๘ + ๑๑๘๑ = พ.ศ. ๒๓๓๙
ปี ร.ศ. + ๒๓๒๔ = พ.ศ.	ร.ศ. ๑๑๒ + ๒๓๒๔ = พ.ศ. ๒๔๓๖

* การเทียบฮิจเราะห์ศักราช ปัจจุบันใช้ ๑๑๒๒ บวกหรือลบ

ส่วนการเทียบศักราชอื่น ๆ กับคริสต์ศักราชก็ใช้หลักการเดียวกัน ดังนี้

๑. เนื่องจากการเทียบ **มหาศักราชกับพุทธศักราช** ใช้จำนวน ๖๒๑ เป็นเกณฑ์บวกและลบ ส่วนการเทียบพุทธศักราชกับคริสต์ศักราช ใช้จำนวน ๕๔๓ เป็นเกณฑ์บวกและลบ ดังนั้น การเทียบมหาศักราชกับคริสต์ศักราช จึงใช้จำนวน **๗๘** (๖๒๑ - ๕๔๓) เป็นเกณฑ์บวกและลบ
๒. เนื่องจากการเทียบ **จุลศักราชกับพุทธศักราช** ใช้จำนวน ๑๑๘๑ เป็นเกณฑ์บวกและลบ ส่วนการเทียบพุทธศักราชกับคริสต์ศักราช ใช้จำนวน ๕๔๓ เป็นเกณฑ์บวกและลบ ดังนั้น การเทียบจุลศักราชกับคริสต์ศักราช จึงใช้จำนวน **๖๓๘** (๑๑๘๑ - ๕๔๓) เป็นเกณฑ์บวกและลบ
๓. เนื่องจากการเทียบ **รัตนโกสินทรศกกับพุทธศักราช** ใช้จำนวน ๒๓๒๔ เป็นเกณฑ์บวกและลบ ส่วนการเทียบพุทธศักราชกับคริสต์ศักราช ใช้จำนวน ๕๔๓ เป็นเกณฑ์บวกและลบ ดังนั้น การเทียบรัตนโกสินทรศกกับคริสต์ศักราช จึงใช้จำนวน **๑๗๘๑** (๒๓๒๔ - ๕๔๓) เป็นเกณฑ์บวกและลบ

ตารางแสดงการเทียบศักราชอื่น ๆ กับคริสต์ศักราช

เกณฑ์การเทียบศักราช	ตัวอย่าง
ปี พ.ศ. + ๕๔๓ = ค.ศ.	พ.ศ. ๒๕๖๗ - ๕๔๓ = ค.ศ. ๒๐๒๔
ปี ม.ศ. + ๗๘ = ค.ศ.	ม.ศ. ๑๔๒๔ + ๗๘ = ค.ศ. ๑๕๐๒
ปี จ.ศ. + ๖๓๘ = ค.ศ.	จ.ศ. ๑๑๖๐ + ๖๓๘ = ค.ศ. ๑๗๙๘
ปี ร.ศ. + ๑๗๘๑ = ค.ศ.	ร.ศ. ๑๐๘ + ๑๗๘๑ = ค.ศ. ๑๘๘๙

อย่างไรก็ตาม การเทียบศักราชในระบบต่าง ๆ มีข้อพึงระมัดระวังที่อาจคลาดเคลื่อนได้ ๑ ปี ซึ่งเกิดจากการเริ่มต้นของปีศักราช หรือวันขึ้นปีใหม่ของแต่ละศักราชแตกต่างกัน สันนิษฐานว่าเดิมการเริ่มต้นนับวันขึ้นปีใหม่ของไทย คงใช้ตามประเพณีดั้งเดิม คือ การนับเวลาตามระบบจันทรคติ

การสงฆ์น้ำพระในวันสงกรานต์

จึงใช้วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้ายเป็นวันขึ้นปีใหม่ (เดือนอ้าย คือ เดือนที่ ๑ หรือเดือนแรกของการนับเวลาตามระบบจันทรคติ ซึ่งไม่ตรงกับระบบสุริยคติที่นิยมใช้ในปัจจุบัน) ต่อมาเมื่อเปลี่ยนมาใช้พุทธศักราช ซึ่งเป็นศักราชที่นิยมใช้ในประเทศ นับถือพุทธศาสนา จึงเริ่มต้นนับวันขึ้นปีใหม่ ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ (พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ จึงเริ่มต้นนับหลังวันเสด็จปรินิพพาน คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ เป็นการเริ่มต้นปีของพุทธศักราช)

ส่วนการใช้จุลศักราช เป็นศักราชที่ใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จึงเป็นศักราชที่พบมากที่สุดในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทย เริ่มต้นนับวัน

ขึ้นปีใหม่ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ต่อมาเพื่อความสะดวกในการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่หรือ เฉลิมฉลองเทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นวันเปลี่ยนปีนักษัตร เป็นวันขึ้นปีจุลศักราชใหม่ จึงมีการกำหนดให้วันที่ ๑๓ เมษายน ตามปฏิทินสุริยคติเป็นวันสงกรานต์ และวันที่ ๑๕ หรือ ๑๖ เมษายน เป็นวันเถลิงศก หรือวันขึ้นปีใหม่ของจุลศักราช

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยใช้รัตนโกสินทรศก (ในระหว่าง ร.ศ. ๑๐๘ – ๑๓๑ หรือระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๒ – ๒๔๕๕) กำหนดให้เริ่มต้นนับปีใหม่ในวันที่ ๑ เมษายน ส่วนคริสต์ศักราช ซึ่งเป็นศักราชสากลที่นิยมใช้กันทั่วไปในการติดต่อระหว่างประเทศ เริ่มต้นนับปีใหม่ในวันที่ ๑ มกราคม

ปัญหาการเริ่มต้นนับวันขึ้นปีใหม่ที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการคลาดเคลื่อนของการเทียบศักราชได้ สำหรับเอกสารโบราณของไทย แม้ใช้ศักราชในระบบสุริยคติ แต่จะระบุวันเดือนปีของระบบจันทรคติกำกับไว้ด้วย ทำให้ผู้เชี่ยวชาญการอ่านภาษาโบราณสามารถตรวจสอบวัน เดือน ปีของเหตุการณ์ได้ชัดเจน ถือเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการบันทึกเหตุการณ์สำคัญดังกล่าว สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ควรระมัดระวังการเทียบคริสต์ศักราชกับพุทธศักราช โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม (ไทยยังใช้ศักราชเดิมอยู่ ขณะที่คริสต์ศักราชเปลี่ยนเป็นศักราชใหม่ตั้งแต่เดือนมกราคม) เช่นตัวอย่าง

หนังสือเรื่อง หลักไทย ของขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) เป็นหนังสือที่ได้รับรางวัลจากราชบัณฑิตยสภา เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ หากเทียบพุทธศักราชกับคริสต์ศักราช (คือใช้เกณฑ์ลบด้วย ๕๔๓) จะเท่ากับ ค.ศ. ๑๙๒๘ จะทำให้ข้อเท็จจริงคลาดเคลื่อนไป ๑ ปี วันเดือนปีที่ถูกต้อง คือ วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๙ เพราะคริสต์ศักราชเปลี่ยนศักราชเมื่อเดือนมกราคม แต่ไทยยังไม่เปลี่ยนศักราชยังคงใช้ศักราชเดิมอยู่ จนอีกประมาณ ๒ เดือน คือถึงวันที่ ๑ เมษายน จึงจะเปลี่ยนศักราช

พุทธศักราช ๒๔๘๓ ไทยได้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ตามแบบสากลเป็นวันที่ ๑ มกราคม (ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๓) โดยเริ่มใช้เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นครั้งแรก

๔. ศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างไร

ปัจจุบันการสืบค้นเรื่องราวของประวัติศาสตร์ไทยจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์สามารถศึกษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ที่หน่วยงานของรัฐจัดพิมพ์เผยแพร่ เช่น จารึกสมัยก่อนสุโขทัย กรมศิลปากรได้รวบรวมและพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือจารึกในประเทศไทยแยกเป็นอักษรและภาษาต่าง ๆ จารึกสมัยสุโขทัยได้รวบรวมไว้ในประชุมจารึกภาคที่ ๘ วรรณกรรมหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เขียนเป็นภาษาบาลี ก็ได้มีการแปลเป็นภาษาไทยแล้วพิมพ์เผยแพร่ รวมทั้งมีการเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ทางอินเทอร์เน็ต เช่น ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทยของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ทำให้สะดวกต่อการสืบค้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ตัวอย่างการใช้ศักราชต่าง ๆ ในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย มีดังนี้

๔.๑ มหาศักราช

หลักฐานจากศิลาจารึกที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในดินแดนไทยที่ระบุศักราชไว้ชัดเจน คือ จารึกเขาน้อย จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤตและเขมร พบที่วัดเขาน้อยสิขมพู บ้านคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ตัวอย่างที่ ๑

จารึกเขาน้อย มีข้อความว่า

...ในดิถีที่ ๘ ของเดือน เชษฐศุกละ ในปีแห่งศก ๕๕๙ ทรัพย์อันผู้ประกอบการบูชาตามพิธีพระเวทนั้นให้แล้วแก่...แต่พระกัมรเตง... (รายนามจำนวนวัสดุ สิ่งของ และข้าทาสต่าง ๆ)”

(ที่มา : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร <https://db.sac.or.th>)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในจารึกหลักนี้ คือ ศก ๕๕๙ หมายถึง มหาศักราช ๕๕๙ (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๖๒๑ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ พุทธศักราช ๑๑๘๐ เป็นจารึกที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ กล่าวถึงการอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ลัทธิไวษณพนิกาย

ตัวอย่างที่ ๒

จารึกวัดเสมาเมือง จารึกด้วยอักษรหลังปัลลวะ ภาษาสันสกฤต พบที่วัดเสมาเมือง ตำบลเวียงคักดี อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีข้อความว่า

...๖๙๗ ขึ้น ๑๑ ค่ำ มาธวมาศ เดือน ๖ เมื่อเวลาพระอาทิตย์พร้อมกับพระศุภรอุทัยในดาวกรกฎ พระเจ้ากรุงศรีวิชัย พระองค์มีรูปสัณฐานคล้ายกับเทวราช แลประกอบด้วยสิริอันประเสริฐยิ่งกว่าพระราชาอื่น ๆ พระองค์ส่งแสงรัศมีราวกับว่าแก้วจินตามณี ทรงเอาพระทัยใส่ในไตรโลก

(ที่มา : จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในจารึกหลักนี้ คือ **มหาศักราช ๖๙๗** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๖๒๑ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๑๓๑๘** เป็นจารึกที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ กล่าวถึงการยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงศรีวิชัยแห่งไศเลนทรวังค์ ได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา มหายาน ได้ทรงสร้างปราสาทอิฐสามหลังเพื่อบูชาพระโพธิสัตว์และให้พระเถระราชาคณะนามว่า ชยันตะ สร้างพระเจดีย์ ๓ องค์ด้วย

ตัวอย่างที่ ๓

จารึกพ่อขุนรามคำแหง มีข้อความว่า

...๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสุขนาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลนี้ได้ลิบลิ่วเข้า จึงให้ช่างพันขดานหิน ตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนโคมแปดวัน วันเดือนเต็ม เดือนบ่าง แปดวัน ผูกปู้ครุเถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน สุตธรรมแก่อุบาสก ผูกท่วยจำศีล ๘๖ วัน สุตธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสุขนาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน ให้ผูกท่วยลูกเจ้าลูกขุน ผูกท่วยถือบ้านถือนือเมือง...

(ที่มา : ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในจารึกหลักนี้ ๑๒๑๔ ศก คือ **มหาศักราช ๑๒๑๔** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๖๒๑ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๑๘๓๕** เป็นจารึกที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ กล่าวถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชในพุทธศักราช ๑๘๓๕ ทรงให้สร้างศิลาจารึกและพระแท่นมนังคศิลาบาตร โดยในวันพระ ได้ทรงนิมนต์พระสงฆ์มาอบรมสั่งสอนประชาชน ส่วนวันธรรมดาจะทรงประทับว่าราชการด้วยพระองค์เอง

วัดพระยืน จังหวัดลำพูน

๔.๒ จุลศักราช

การใช้จุลศักราชในเอกสารทางประวัติศาสตร์มีหลายประเภท และมีเป็นจำนวนมากปรากฏอยู่ในศิลาจารึก พงศาวดาร ตำนานเมือง จดหมายเหตุ เช่น จารึกวัดพระยืน จารึกด้วยอักษรไทย (ลายสือไทยแบบอาลักษณ์) ภาษาไทย พบที่วัดพระยืน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ตัวอย่างที่ ๑

จารึกวัดพระยืน มีข้อความว่า

...จารึกเจ้าสองแสนนา อันธรมิกราช ผู้เป็นลูกรักแก่พญาผายู เป็นหลานแก่พญาคำฟู เป็นหลานแก่พญามังราย... บังเกิดศรัทธาในศาสนาพระศรีรัตนตรัย และจึงไปอาราธนาในมณฑลพระมหาเถรเป็นเจ้าผู้หนึ่ง ชื่อมหาสุมนเถร อันอยู่ในนครสุโขทัย คาบนั้นบมิได้มาแล พอยจึงให้ไปบำบวงสรวงอาราธนาอัญเชิญพระมหาเถรเป็นเจ้าด้วยเคารพหนักหนา... ศักราชได้เจ็ดร้อยสามสิบเอ็ด ๗๓๑ ได้ฤกษ์เจ็ด อันชื่อขุนรรพสุ ถัดนั้นท่านเป็นเจ้าพ่อยให้แรกทศกัณฐะพระพุทธรูปยืนทั้งสามคน อันมีหนด้านใต้ ด้านเหนือ เมื่อหนตะวันตกนั้น...

(ที่มา : จารึกล้านนาภาค ๒ เล่ม ๑ จารึกจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้ คือ **จุลศักราช ๗๓๑** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๑๑๘๑ เพื่อเทียบเป็นพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๑๙๑๒** จารึกวัดพระยืนเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงอิทธิพลของอักษรสุโขทัยในอาณาจักรล้านนา ในสมัยของพระเจ้ากือนา (เจ้าสองแสนนา) กษัตริย์แห่งล้านนา ได้ส่งราชทูตไปอาณาจักรสุโขทัยเพื่อนิมนต์พระสุมนเถระจากพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาสิทธิไทย) มาเผยแผ่ศาสนาที่อาณาจักรล้านนา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๒ พระสุมนเถระจำวัดอยู่ที่วัดพระยืน ตรีภุมขนิษฐนคร (ลำพูน) ได้สร้างพระพุทธรูปยืนเพิ่มอีก ๓ องค์

ตัวอย่างที่ ๒

สมุดจดหมายเหตุ หรือเอกสารราชการที่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ (พิมพ์ตามต้นฉบับเดิม จึงมีคำหลายคำที่สะกดแตกต่างจากคำในปัจจุบัน) มีการใช้จุลศักราช ความว่า

...เมื่อศักราช ๑๑๙๕ ปีมะเสง เบญจศก จะเสด็จขึ้นไปประพาสเมืองเหนือ นมัสการ เจตีย์ฐานต่างๆ ... ครั้น ณ วันขึ้นหกค่ำกลับมาลงเรือ เจ็ดค่ำเวลาเที่ยงถึงท่าธานี เดินขึ้นไป เมืองสุโขทัยถึงเวลาเย็น อยู่ที่นี่สองวัน เสด็จไปเที่ยวประพาสพบแท่นลีลาแห่งหนึ่งอยู่ริมเนิน ปราสาทก่อไว้เป็นแท่นหักพังลงมาตะแคงอยู่ที่เหล่านั่น ชาวเมืองเขาเศรษฐี (เศรษฐ) สำคัญ เปนลานเจ้า เขามีมวยสมโภชทุกปี... รับสั่งให้ลงลงมา ก่อเป็นแท่นขึ้นไว้ ได้ต้นมะขามที่วัด สมอรายกับเสาลีลา ที่จารึกเป็นหนังสือเขมรฯ ที่อยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น เอามา คราวเดียวกับแท่นลีลา...

(ที่มา : ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในจารึกหลักนี้ คือ **จุลศักราช ๑๑๙๕** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๑๑๘๑ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๒๓๗๖** ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการบันทึกเรื่องราวของเจ้าฟ้ามงกุฎ ขณะเป็นพระภิกษุ พระนามว่า วชิรญาณภิกขุ ได้เสด็จไปเมืองสุโขทัย ได้พบศิลาจารึกที่เนินปราสาท (จารึกพ่อขุนรามคำแหง) จึงทรงนำมา ไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ตัวอย่างที่ ๓

จารึกวัดเสนาหินราษฎร์บำรุง ปรากฏการใช้ทั้งพุทธศักราช มหาศักราช และจุลศักราช มีความว่า

...พระเจ้า...นิรพานแล...พุทธศักราชใด ๒๐๗๑ ...อนาคต ๒๒๒๙ ... ศักราช ๘๙๐ ... ศักราช ๑๔๕๐ ขวดในเดือนหกขึ้น...คำ วันพุธ มีพระสารีริกธาตุ สามองค์...

(ที่มา : ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในจารึกนี้ คือ พุทธศักราช ๒๐๗๑ **จุลศักราช ๘๙๐** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๑๑๘๑ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๒๐๗๑** และ **มหาศักราช ๑๔๕๐** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๖๒๑ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ พุทธศักราช ๒๐๗๑ จารึกหลักนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการอุปถัมภ์พุทธศาสนา และเป็นหลักฐานแสดงว่าชาวสุโขทัยมีความรู้ เรื่องการใช้ศักราชเป็นอย่างดี

๔.๓ รัตนโกสินทร์ศก

การใช้รัตนโกสินทร์ศก ปรากฏอยู่ในเอกสารราชการ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พุทธศักราช ๒๔๓๒ – ๒๔๕๕) เช่น รายงานการประชุมสภา จดหมายเหตุ พระราชหัตถเลขา หรือพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่างที่ ๑

ในหนังสือเรื่อง จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมัยยิกายติราชานุภาพ ได้ทรงรวบรวมจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายถึง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องไกลบ้าน มีความว่าด้วยพระราชปรารภความตอนหนึ่งว่า ...เมื่อปีมะเมีย รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารภว่า มีพระอาการประชวร ไม่สบายมานานแล้ว เมื่อได้เสด็จไปประพาส แลผ่อนพักตาม หัวเมือง ก็กลับทรงพระสำราญไปชั่วครู่ แต่ครั้นกลับทรง ประพาศพระราชมงคลกิจกรากกราเข้าก็ดี หรือเวลากระทบถูกฤดู แปรไม่ปกติก็ดี ก็กลับทรงไม่สบายไปอีก แต่เป็นดังนี้มาหลาย คราวถึงดังนี้...

(ที่มา : จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน ตอนที่ ๑ – ๓ เล่ม ๑)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในจารึกหลักนี้ คือ **รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๕** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๒๓๒๔ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๒๔๔๙** หนังสือเรื่อง ไกลบ้าน เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ (พุทธศักราช ๒๔๔๙ – ๒๔๕๐) และทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานมายังสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภานภดล โดยทรงพรรณนาสิ่งต่าง ๆ ที่ทรงได้พบเห็นและกิจการต่าง ๆ ที่ได้ทรงทราบ ถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์

ภาพแสดงเหตุการณ์วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒

ตัวอย่างที่ ๒

ในบทความเรื่อง แนะนำหนังสือ : รายงานการประชุมเสนาบดีสภา ร.ศ. ๑๑๒ มีความตอนหนึ่งว่า

...สำหรับรายงานการประชุมเสนาบดีสภา ร.ศ. ๑๑๒ นั้น นับว่าเป็นเอกสารที่น่าสนใจยิ่ง เนื่องจากในปีนั้น คือ ร.ศ. ๑๑๒ เกิดเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเวลานั้น ประเทศมหาอำนาจตะวันตกได้ขยายอิทธิพลเข้ามายังดินแดนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฝรั่งเศสหนึ่งในประเทศมหาอำนาจได้แผ่อิทธิพลเข้ามายังบริเวณเมืองเขมร และลาว ซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทย เกิดความขัดแย้ง มีทั้งการเจรจา และการปะทะกันด้วยกำลังทหาร...

(ที่มา : ธีระ แก้วประจันต์. แนะนำหนังสือ : รายงานการประชุมเสนาบดีสภา ร.ศ. ๑๑๒
โลกประวัติศาสตร์ เล่ม ๔ ครบวาระเหตุการณ์สำคัญของไทย)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในเอกสารนี้ คือ **รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๒** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๒๓๒๔ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๒๔๓๖** ซึ่งขณะนั้นไทยกำลังเผชิญวิกฤตการณ์รุนแรงคือการขยายอำนาจของฝรั่งเศสที่จะยึดครองดินแดนต่าง ๆ ที่เป็นประเทศราชของไทย

๔.๔ คริสต์ศักราช

การใช้คริสต์ศักราช ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นบันทึกของชาวตะวันตก หนังสือที่มีเนื้อหาประวัติศาสตร์สากล หรือบทความในสมัยปัจจุบัน

ตัวอย่างที่ ๑

บันทึกของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง ราชทูตอังกฤษ ที่เข้ามาเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ เขียนบันทึกกล่าวถึง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้ตอนหนึ่งว่า

... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเรียนภาษาละตินจากพวกบาทหลวงคาทอลิกชาวฝรั่งเศส... ทรงเริ่มศึกษาภาษาอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๔๕ ... ทรงศึกษาค้นคว้าด้านดาราศาสตร์จนสามารถคำนวณหาคราสและองศาของเส้นรุ้ง เส้นแวงได้ ทรงริเริ่มการพิมพ์ด้วยตัวเรียงทั้งภาษาสยามและภาษาอังกฤษ พระองค์เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๐๔ พระวรกายสูงปานกลาง พระองค์ซุบ และพระลักษณะค่อนข้างเคร่งขรึม พระกระแสรับสั่งเปี่ยมด้วยภูมิปัญญา...

(ที่มา : เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม เล่ม ๑, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัญญิกา ศรีอุดม บก.)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในเอกสารนี้ คือ **คริสต์ศักราช ๑๘๐๔** และ **คริสต์ศักราช ๑๘๔๕** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๕๔๓ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๒๓๔๗** และ **พุทธศักราช ๒๓๘๘** บันทึกของราชทูตอังกฤษฉบับนี้ เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความสนใจของชาติตะวันตกที่มีต่อพระมหากษัตริย์ไทยและประเทศไทย จึงได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำไทย นอกจากนี้ยังเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงการยอมรับในพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในยุคที่จักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังแผ่ขยายอำนาจในภูมิภาคเอเชีย

ตัวอย่างที่ ๒

บันทึกของ เอนเกลเบิร์ต แกมป์เฟอร์ (Engelbert Kaempfer) นายแพทย์ชาวเยอรมันเป็นหมอประจำคณะทูตของเนเธอร์แลนด์ ที่เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อพุทธศักราช ๒๒๓๓ แล้วเดินทางต่อไปประเทศญี่ปุ่น ได้เขียนบันทึกเป็นจดหมายเหตุประจำวัน ซึ่งต่อมาได้รวบรวมเป็นหนังสือ และกรมศิลปากรได้แปลและเรียบเรียงเนื้อหาเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับไทย เป็นหนังสือเรื่อง ไทยในจดหมายเหตุแกมป์เฟอร์ มีความตอนหนึ่งว่า

...พระเจ้าแผ่นดินดำรงพระชนม์อยู่ด้วยความโทมัสพระทัยเป็นที่สุด จนถึงเวลาที่พระอนุชาทั้งสองพระองค์สิ้นพระชนม์ลง โดยทำนองเดียวกับที่พระองค์ได้ปลงพระชนม์พระศรีสุธรรมราชาสมเด็จพระเจ้าอาของพระองค์ เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๕๖ นั้น พระศรีสุธรรมราชาได้เสวยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อจากพระบิดาของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้...

(ที่มา : ไทยในจดหมายเหตุแกมป์เฟอร์, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๕)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในเอกสารนี้ คือ **คริสต์ศักราช ๑๖๕๖** (ใช้เกณฑ์บวกด้วย ๕๔๓ เพื่อเทียบกับพุทธศักราช) เท่ากับ **พุทธศักราช ๒๑๙๙** หนังสือเล่มนี้ถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์สำคัญแม้ว่าข้อความที่กล่าวถึงการแย่งชิงราชสมบัติในสมัยสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเพทราชา เพราะแกมป์เฟอร์เดินทางมากรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเพทราชา ข้อมูลดังกล่าวจึงมาจากคำบอกเล่าจากผู้อื่น แต่เป็นเหตุการณ์ที่ผ่านมานาน ข้อมูลนี้จึงเป็นมุมมองของชาวต่างชาติที่กล่าวถึงไทย

๔.๕ พุทธศักราช

เอกสารทางประวัติศาสตร์ในสมัยปัจจุบัน (ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๔ เป็นต้นมา) ส่วนใหญ่ใช้พุทธศักราชในการบันทึก

ตัวอย่างที่ ๑

ในหนังสือ สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย มีข้อความกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ว่า

...เมื่อวันที่ **๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๑** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อโรงเรียนนายร้อยทหารบกว่า “โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า” ...กิจการของโรงเรียนได้พัฒนาโดยลำดับ จนกระทั่งสถานที่ตั้งเดิมที่ถนนราชดำเนินนอกคับแคบ จึงได้ย้ายไปตั้ง ณ ที่ทำการใหม่ คือที่เขาชะโงก อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ **๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙** และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดโรงเรียนนายร้อยแห่งใหม่ เมื่อวันที่ **๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๙**.

(ที่มา : สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย เล่ม ๒ อักษร ข-จ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในเอกสารนี้ คือ **พุทธศักราช ๒๔๙๑** และ **พุทธศักราช ๒๕๒๙** (ใช้เกณฑ์ลบด้วย ๕๔๓ เพื่อเทียบกับคริสต์ศักราช) เท่ากับ **คริสต์ศักราช ๑๙๔๘** และ **คริสต์ศักราช ๑๙๘๖**

ตัวอย่างที่ ๒

ในหนังสือเรื่อง ได้รับพระบรมมิ่ง จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บุรพกษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระนางเธอพระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ นับเป็นพระราชโอรสองค์แรกที่ประสูติและเจริญพระชันษาหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชสมบัติ...

(ที่มา : ราชบัณฑิตยสถาน, ได้รับพระบรมมิ่ง จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บุรพกษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์)

การเทียบศักราชและสาระสำคัญ

ศักราชที่ปรากฏในเอกสารนี้ คือ **พุทธศักราช ๒๓๙๖** (ใช้เกณฑ์ลบด้วย ๕๔๓ เพื่อเทียบกับคริสต์ศักราช) เท่ากับ **คริสต์ศักราช ๑๘๕๓**

๕. ช่วงเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์คืออะไร สำคัญไฉน

การใช้ศักราชในการบันทึกเรื่องราวถือว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ทำให้สามารถเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจน สามารถวิเคราะห์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล แต่เพื่อให้เกิดความสับสน หรือยากแก่การจดจำตัวเลขของศักราชต่าง ๆ การอธิบายเรื่องราวในประวัติศาสตร์ในภาพรวมนิยมใช้ช่วงเวลา เช่น พุทธศตวรรษ คริสต์ศตวรรษ และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ทำให้สามารถอธิบายภาพรวมของเหตุการณ์ได้ง่ายและเข้าใจในเรื่องราวต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น

๕.๑ พุทธศตวรรษและคริสต์ศตวรรษ

พุทธศตวรรษและคริสต์ศตวรรษ หมายถึง ช่วงเวลา ๑๐๐ ปี ดังตัวอย่างการใช้คริสต์ศตวรรษ

ในหนังสือ สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย ความว่า

...พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ พระชนมพรรษา ๕๘ พรรษา พระองค์ทรงได้รับการเชิดชูสรรเสริญทั้งในขณะที่ยังมีพระชนมชีพ และสวรรคตแล้ว เมื่อจะสิ้น **คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐** นิตยสารไทม์ (Times) ที่มีชื่อเสียงได้ทำฉบับพิเศษ (ฉบับวันที่ ๒๓ - ๓๐ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๙๙) ได้คัดเลือกบุคคลที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดของทวีปเอเชีย ๑๐๐ คน ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ พระองค์ทรงเป็น ๑ ใน ๑๐๐ คน โดยได้รับการยกย่องว่าเป็น “พระปิยมหาราชของชาวไทย ผู้ทรงปฏิรูปแผ่นดินแบบเก่าและเปิดประเทศสู่ตะวันตก โดยไม่สูญเสียเอกราช.”

คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ หมายถึง ช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. ๑๙๐๑ - ๒๐๐๐

(ที่มา : สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย เล่ม ๒ อักษร ข-จ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน)

ในหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์ไทยจะเรียนจะสอนกันอย่างไร มีการใช้พุทธศตวรรษ และคริสต์ศตวรรษ ความว่า

...ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ (คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙) เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยมที่แผ่ขยายเข้ามาในทวีปเอเชียโดยเฉพาะภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาติตะวันตกได้ใช้นโยบาย “เรือปืน” บีบบังคับให้ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของตน...

กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ หมายถึง ช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. ๒๓๕๐ - ๒๔๕๐ ส่วนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ หมายถึง ช่วงเวลา ค.ศ. ๑๘๐๑ - ๑๙๐๐ (หรือ พ.ศ. ๒๓๔๓ - ๒๔๔๓) ซึ่งเป็นเวลาใกล้เคียงกันโดยประมาณ

(ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติศาสตร์ไทยจะเรียนจะสอนกันอย่างไร)

๕.๒ ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

นักประวัติศาสตร์แบ่งพัฒนาการของมนุษยชาติที่ต่อเนื่องยาวนานออกเป็นยุคสมัย โดยใช้ลักษณะเฉพาะที่ชัดเจนของสังคม ทั้งนี้ การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทยใช้หลักการแบ่งตามเกณฑ์ของสากล คือ ใช้การประดิษฐ์ตัวอักษรในสังคมมนุษย์เป็นเกณฑ์การแบ่งยุคสมัย

ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๒ สมัย คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และ สมัยประวัติศาสตร์

๑) สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หมายถึง ช่วงเวลาที่มนุษย์ในสังคมนั้นยังไม่รู้จักการประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้ การศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์จึงต้องอาศัยการวิเคราะห์ตีความจากหลักฐานทางโบราณคดีต่าง ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ โครงกระดูกมนุษย์และสัตว์งานศิลปะ รูปแบบหรือวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งจะปรากฏอยู่ในแหล่งโบราณคดีในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แบ่งย่อยลงไปได้อีกหลายลักษณะ ดังนี้

๑.๑ แบ่งตามเทคโนโลยีการทำเครื่องมือเครื่องใช้ หลักเกณฑ์นี้ถือว่าเทคโนโลยี มีความสำคัญต่อพัฒนาการของมนุษย์จึงนำมาใช้แบ่งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ออกเป็น ๒ ยุค ประกอบด้วย

๑. ยุคหิน สามารถแบ่งย่อยออกเป็น ๓ ยุค คือ ยุคหินเก่า ยุคหินกลาง และยุคหินใหม่

๒. ยุคโลหะ สามารถแบ่งย่อยออกเป็น ๒ ยุค คือ ยุคสำริด และยุคเหล็ก

๑.๒ แบ่งตามลักษณะการดำรงชีวิตของชุมชน หรือสังคม สามารถจัดแบ่งย่อยได้เป็น ๓ ยุค คือ

๑. ยุคชุมชนหาของป่า - ล่าสัตว์

๒. ยุคหมู่บ้านเกษตรกรรม

๓. ยุคสังคมเมือง

เนื่องจากสังคมมนุษย์ในแต่ละพื้นที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคมแตกต่างกัน ส่งผลให้พัฒนาการหรือความเจริญในแต่ละสังคมแตกต่างกันไปด้วย ช่วงเวลาของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จึงขึ้นกับหลักฐานทางโบราณคดี ที่แสดงร่องรอยความเป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ ดังนั้นช่วงเวลาของการเริ่มต้นยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ในแต่ละสังคมจึงไม่พร้อมกัน เช่น ภูมิภาคยุโรปและแอฟริกาพบร่องรอยโครงกระดูกมนุษย์และเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อประมาณ ๒.๕ ล้านปีมาแล้ว ส่วนดินแดนประเทศไทยพบเครื่องมือหินที่เก่าแก่ที่สุด ที่อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง อายุประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว

ศัพทานุกรมโบราณคดีของกรมศิลปากร ระบุช่วงเวลายุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย ออกเป็น ๒ ยุค และกำหนดช่วงเวลาโดยประมาณไว้ ดังนี้ ยุคหิน ประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ - ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว และยุคโลหะ ประมาณ ๔,๐๐๐ - ๑,๕๐๐ ปี มาแล้ว สรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางแสดงช่วงเวลาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย

ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์	แบ่งตามเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องใช้	ช่วงระยะเวลาโดยประมาณ (ปีมาแล้ว)	แบ่งตามลักษณะการดำรงชีวิตของชุมชน หรือสังคม
ยุคหิน	ยุคหินเก่า	๕๐๐,๐๐๐ ปี – ๑๐,๐๐๐ ปี	ยุคชุมชนหาของป่าและล่าสัตว์
	ยุคหินกลาง	๑๐,๐๐๐ ปี – ๖,๐๐๐ ปี	
	ยุคหินใหม่	๖,๐๐๐ ปี – ๔,๐๐๐ ปี	
ยุคโลหะ	ยุคสำริด	๔,๐๐๐ ปี – ๒,๕๐๐ ปี	ยุคหมู่บ้านเกษตรกรรม
	ยุคเหล็ก	๒,๕๐๐ ปี – ๑,๕๐๐ ปี	ยุคสังคมเมือง

๒) สมัยประวัติศาสตร์ หมายถึง ช่วงเวลาที่มนุษย์ในสังคมนั้นรู้จักประดิษฐ์ตัวอักษรและใช้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ แสดงถึงควมมีอารยธรรม หรือความเจริญของสังคมนั้น ๆ ทำให้มีหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษรใช้ศึกษาเรื่องราวในประวัติศาสตร์ ร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ศาสนสถาน เทวรูป พระพุทธรูป กำแพงเมือง สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนไทยเริ่มต้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เนื่องจากพบหลักฐานเป็นศิลาจารึกที่ระบุศักราชชัดเจนว่าจัดทำขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จารึกที่ปรากฏศักราชที่เก่าแก่ที่สุด คือ จารึกเขาน้อย จังหวัดสระแก้ว ระบุมหาศักราช ๕๕๙ ตรงกับพุทธศักราช ๑๑๘๐ และจารึกเขารัง พบที่จังหวัดสระแก้ว ระบุมหาศักราช ๕๖๑ ตรงกับพุทธศักราช ๑๑๘๒

สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย ยังสามารถแบ่งย่อยออกเป็นสมัยต่าง ๆ เช่น

๑) แบ่งตามรัฐหรืออาณาจักร ที่ปรากฏหลักฐานว่ามีความเจริญรุ่งเรืองในดินแดนไทย ก่อนที่อาณาจักรไทยจะสถาปนาขึ้น เรียกว่า สมัยก่อนสุโขทัย การกำหนดช่วงเวลาของรัฐโบราณดังกล่าวเป็นการกำหนดโดยการประมาณอย่างกว้าง ๆ อาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ เช่น

สมัยทวารวดี	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑ – ๑๖
สมัยละโว้ (ลพบุรี)	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๘
สมัยศรีวิชัย	ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๘

๒) แบ่งตามราชธานีหรือศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรไทย แบ่งได้ ๔ สมัย คือ

ชื่อเรียกยุคสมัย	ราชธานี	ช่วงระยะเวลาของราชวงศ์
สมัยสุโขทัย	กรุงสุโขทัย	ราว พ.ศ. ๑๗๙๒ – ๒๐๐๖
สมัยอยุธยา	กรุงศรีอยุธยา	พ.ศ. ๑๘๙๓ – ๒๓๑๐
สมัยธนบุรี	กรุงธนบุรี	พ.ศ. ๒๓๑๐ – ๒๓๒๕
สมัยรัตนโกสินทร์	กรุงรัตนโกสินทร์	พ.ศ. ๒๓๒๕ – ปัจจุบัน

๓) แบ่งตามราชวงศ์ของผู้ปกครองบ้านเมืองในแต่ละช่วงสมัย เช่น

ชื่อเรียกยุคสมัย	ราชธานี	ช่วงระยะเวลาของราชวงศ์
สมัยราชวงศ์พระร่วง	กรุงสุโขทัย	ราว พ.ศ. ๑๗๙๒ – ๒๐๐๖
สมัยราชวงศ์อู่ทอง	กรุงศรีอยุธยา	พ.ศ. ๑๘๙๓ – ๑๙๑๓ และ พ.ศ. ๑๙๓๑ – ๑๙๕๒
สมัยราชวงศ์สุพรรณภูมิ	กรุงศรีอยุธยา	พ.ศ. ๑๙๑๓ – ๑๙๓๑ และ พ.ศ. ๑๙๕๒ – ๒๑๑๒
สมัยราชวงศ์สุโขทัย	กรุงศรีอยุธยา	พ.ศ. ๒๑๑๒ – ๒๑๗๒
สมัยราชวงศ์ปราสาททอง	กรุงศรีอยุธยา	พ.ศ. ๒๑๗๒ – ๒๒๓๑
สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง	กรุงศรีอยุธยา	พ.ศ. ๒๒๓๑ – ๒๓๑๐
สมัยราชวงศ์ธนบุรี	กรุงธนบุรี	พ.ศ. ๒๓๑๐ – ๒๓๒๕
สมัยราชวงศ์จักรี	กรุงรัตนโกสินทร์	พ.ศ. ๒๓๒๕ – ปัจจุบัน

๔) แบ่งตามรัชกาล หมายถึง ช่วงเวลาสมัยที่พระมหากษัตริย์ทรงครองราชสมบัติอยู่ ทำให้เข้าใจขอบเขตของช่วงเวลาที่ได้ศึกษาได้เป็นอย่างดี และทำให้ช่วงเวลาไม่ยาวนานเกินไป ไม่เหมือนกับการแบ่งยุคสมัยตามราชธานีหรือตามราชวงศ์ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ เป็นการแบ่งย่อยเหตุการณ์ หรือช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานให้สั้นลง เพื่อสะดวกแก่การศึกษาทำความเข้าใจดังตัวอย่างเช่น

ยุคสมัย	ช่วงระยะเวลา (พ.ศ.)	ยุคสมัยราชวงศ์	ยุคสมัยตามราชธานี
สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช	พ.ศ. ๑๘๒๒ - ๑๘๔๑	สมัยราชวงศ์พระร่วง	สมัยสุโขทัย
สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑	สมัยราชวงศ์ปราสาททอง	สมัยอยุธยา
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓	สมัยราชวงศ์จักรี	สมัยรัตนโกสินทร์

๕) แบ่งตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญที่สุดเกิดขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๕ โดยคณะราษฎรได้ทำการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จึงถูกนำมาใช้แบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์ไทยด้วย ซึ่งสามารถแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น ๒ สมัย ดังตัวอย่าง

ยุคสมัย	ช่วงระยะเวลา
สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์	ตั้งแต่เริ่มการสถาปนารัฐในดินแดนไทยจนถึงเมื่อมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕
สมัยประชาธิปไตย	ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ - ปัจจุบัน

๖) แบ่งตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทย บางครั้งได้ใช้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง คือ สมัยที่ยังใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองยังมีได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาปรับใช้อย่างกว้างขวาง หรือวัฒนธรรมตะวันตกยังมีได้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากนัก กับสมัยหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปสู่ความทันสมัยตามตะวันตก

ยุคสมัย	ช่วงระยะเวลา
สมัยโบราณ	เริ่มตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - สมัยเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตก (ในช่วงรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)
สมัยใหม่	สมัยเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตก - ปัจจุบัน

๗) แบ่งยุคสมัยประวัติศาสตร์ไทยในสมัยการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยแบ่งออกเป็นสมัยย่อย ๆ ไปตามรัฐบาลที่ทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน โดยใช้นามนายกรัฐมนตรีผู้เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลมาเป็นชื่อสมัย เช่น

- สมัยพระยามโนปกรณนิติธาดา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖
- สมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๖
- สมัยพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๓๑
- สมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๔
- สมัยทักษิณ ชินวัตร ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๔๙

จะเห็นว่าการแบ่งช่วงสมัยประวัติศาสตร์ไทยมีหลายลักษณะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสาระสำคัญของเรื่องราวที่นำเสนอ ดังตัวอย่างการใช้ยุคสมัยดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑

ในหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ มีข้อความว่า
 ...บริเวณชุมชนที่เกิดขึ้นรอบ ๆ หนองหานกุมภวาปีนั้น หาใช่ชุมชนที่ทำกิจกรรมเป็นอาชีพหลักไม่ หากมีกิจกรรมทางอุตสาหกรรม เช่น การทำเกลือเป็นเรื่องสำคัญ ...ความเจริญทางเทคโนโลยีที่มีการใช้เหล็กเป็นเครื่องมือ ตลอดจนการผลิตเกลือเพื่อการแลกเปลี่ยนกับภายนอก ...เป็นพื้นฐานที่นับเนื่องเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น เช่น สมัยทวารวดี และลพบุรี...
 (ที่มา : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์)

ตัวอย่างที่ ๒

ในหนังสือเรื่อง ได้รับพระบรมราชโองการ จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บวรพักษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ มีข้อความว่า
 ...ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไทยกับพม่าได้ทำสงครามกัน ๗ ครั้ง มากกว่ารัชกาลใด ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ สงครามครั้งใหญ่ คือ สงครามเก้าทัพ ใน พ.ศ. ๒๓๒๘...
 (ที่มา : ราชบัณฑิตยสถาน, ได้รับพระบรมราชโองการ จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บวรพักษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์)

คำถามชวนคิด

๑. เพราะเหตุใด เวลาและช่วงเวลาก็มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์
๒. ศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยมีแบบใดบ้าง แต่ละแบบมีความแตกต่างกันอย่างไร
๓. เพราะเหตุใด จึงต้องแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์เป็นยุคสมัยต่าง ๆ
๔. การดำรงชีวิตของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในยุคหินแตกต่างจากยุคโลหะอย่างไร จงอธิบายพร้อมอ้างอิงหลักฐาน
๕. การค้นพบสิ่งใด ที่เป็นหลักฐานแสดงแสดงให้เห็นว่าดินแดนไทยเริ่มเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์

กิจกรรมชวนทำ

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

กิจกรรมที่ ๑

๑. นักเรียนเทียบศักราช ตามโจทย์ที่กำหนดให้
 - ๑.๑ พ.ศ. ๒๕๔๖ = ค.ศ.
 - ๑.๒ จ.ศ. ๑๑๖๐ = ค.ศ.
 - ๑.๓ ร.ศ. ๑๐๘ = พ.ศ.
 - ๑.๔ ค.ศ. ๑๔๒๓ = พ.ศ.
 - ๑.๕ ม.ศ. ๑๙๒๕ = พ.ศ.
๒. นักเรียนร่วมกันตรวจสอบความถูกต้อง แล้วอภิปรายว่า “เพราะเหตุใดจึงต้องเทียบศักราช” และร่วมกันสรุปสาระสำคัญหน้าห้องเรียน

กิจกรรมที่ ๒

๑. นักเรียนแบ่งกลุ่มทบทวนเนื้อหาในหนังสือเรียนเกี่ยวกับ “การใช้ศักราชในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย” แล้วร่วมกันวิเคราะห์ถึงความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจเรื่องของศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย

๒. นักเรียนแต่ละกลุ่มปฏิบัติงาน ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ สืบค้นและยกตัวอย่างศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย สมัยสุโขทัย ๒ เรื่อง

กลุ่มที่ ๒ สืบค้นและยกตัวอย่างศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย สมัยอยุธยา ๒ เรื่อง

กลุ่มที่ ๓ สืบค้นและยกตัวอย่างศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ๒ เรื่อง

โดยวิเคราะห์ตามประเด็นต่อไปนี้

๒.๑ ระบุชื่อเอกสารประวัติศาสตร์ไทย

๒.๒ ระบุชื่อศักราชที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย

๒.๓ เทียบศักราช เป็น พุทธศักราช หรือ คริสต์ศักราช

๒.๔ ในแต่ละศักราชนั้น เกิดเหตุการณ์ใดบ้าง

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์ และอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๔. นักเรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมถึง “ความสำคัญของศักราชและการเทียบศักราชที่มีต่อการศึกษาประวัติศาสตร์” และสรุปองค์ความรู้ร่วมกันหน้าห้องเรียน

กิจกรรมที่ ๓

นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์และอภิปรายประเด็นต่อไปนี้

“อดีตมีความสำคัญต่อปัจจุบันและอนาคตหรือไม่อย่างไร” แล้วสรุปความคิดเห็นบันทึกลงในสมุดของตนเอง